תוספות

אי פשיטא לך דאנפשות קאתי — אומר רבינו יצחק ורבינו יצחק בן אשר: דהאי קרא באב על הבן מיירי, דסתם אב מרחם על הבן ולא יהרגנו אם יעמוד נגדו להציל ממונו, ולכך לא ניתן להצילו בנפשו אלא כשיודע בברור שלהורגו בא. כדמוכח בפרק "בן סורר" (עב.ב ושם) דמוקי הברייתא דתניא: "אם זרחה עליו השמש" וכי עליו בלבד זרחה? אלא: אם ברור לך כשמש שאין לו שלום עמך — הרגהו, ואם לאו — אל תהרגהו באב על הבן. וההיא דתניא אם ברור לך שיש לו שלום עמך אל תהרגהו — מוקי בבן על האב.

מאימתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה — פירש רש"י: אסור בעשיית מלאכה במקום שנהגו. ואין נראה לרבינו יצחק: דבפרק "מקום שנהגו" (נה,א) מוכח בהדיא דרבי יהודה אית ליה איסורא ולא מנהגא. ועוד: תני תנא איסורא ואת אמרת מנהגא? ועוד: ניחזי היכי נהוג. לכך נראה: דבאיסור ודאי פליגי ובגליל כי היכי דפליגי התם במתניתין בית שמאי ובית הלל.

רבי אליעזר בן יעקב אומר משעת האור — למאי דמסקינן אור ממש נקט רבי אליעזר בן יעקב שיעור למילתיה בתחלת היום, ורבי יהודה נקט הנץ החמה משעת כניסת פועלים למלאכה, שהוא אחר זריחת השמש. כדאמר ב"השוכר את הפועלים" (פג.ב ושם) פועל בבניסתו — משלו, ביציאתו — משל בעל הבית. פירוש: ביציאתו מביתו למלאכה, כדכתיב (תהלים קד) "תזרח השמש יאספון וגו' יצא אדם לפעלו". ולא הוי רבי אליעזר בן יעקב לא כבית שמאי ולא כבית הלל, דבית שמאי אוסרין הלילה ובית הלל מתירין עד הנץ. ולמאי דסלקא דעתך דאור אורתא כבית שמאי — יאמר רבי אליעזר בן יעקב: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר הזה.

היכן מצינו יום שמקצתו מותר ומקצתו אסור — פירוש: היכא דליכא סברא כי הכא. וכן חמץ, דאקשי ליה מיניה. אבל היכא דאיכא סברא, כגון לא יאכל אדם מן המנחה ולמעלה משום תיאבון, וכיוצא בו — לא מיירי.

אם

מדקאמר ובלילה יהי כגנב — מכלל דאור דרישיה דקרא יממא הוא. והכי קאמר: ביום, כשעוברי דרכים הולכים — עומד רוצח באם הדרכים והורגן ונוטל את ממונם. ובלילה הוא נעשה כגנב, לחתור בתים ולגנוב. **הכי קאמר** — מה שנתנה לך תורה רשות על הבא במחתרת להורגו, כדכתיב (שמות כב) "אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים", אם ברור לך הדבר כאור שהוא בא על עסקי נפשות — דהיינו כל אדם חוץ מאב על הבן וכיוצא בו, שמכיר בו שהוא אודהבו מאד. אבל שאר כל אדם, אם היה בעל הממון עומד כנגדו להציל ממנו ממונו — זה עומד עליו והורגו — רוצח הוא, וניתן רשות לכל הקודם להציל את בעל הממון בנפשו של בא במחתרת. ובלילה, אם מספקא לך בלילה, כגון שאדם אוהבך שהוא אביך ורחמיו עליך, ואם היית עומד כנגדו להציל ממונך אינו הורגך — יהי בעיניך כגנב, ולא ניתן להורגו. והכי אמרינן בסנהדרין (עב.ב) דאב על הבן אינו נהרג במחתרת. **כוכבי נשפו** — כוכבי לילו. יקו **לאור** — יצפה ליום. **עפעפי** — זיהור. **לנהורא** — לדבר המאיר. ולא שיהיה שם היום אור, ולא קאמר יקו ליום — אלא יקו שיאיר ואין. **ואומר אך חושך ישופני** — ואומר — סבור הייתי בעוניי כשהייתי נרדף, אך בחשך זה אמות; והוא ישופני — והוא יחשיך תמיד עלי, לשון נשף. ולילה וחשך שהייתי שרוי בו נעשה אור בעדני — אצלי. וגבי לילה שייך למימר יום. אלמא הכי קאמר דוד: הלילה נעשה לי יום. **אני אמרתי** — מפני חטאי, שאף מן העולם הבא אטרד. ועכשיו שמחל לי על אותו עון — אף מן העולם הזה, שהייתי שרוי בו בחשך ובחרפה — האיר בעדני, שהודיע הקדוש ברוך הוא לשונאי דוד בימי שלמה שמחל לדוד, כשבקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים ודבקו שערים זה בזה, במועד קטן (ט,א). **בודקין** — חמץ. **מדקאמר ובארבעה עשר שחרית מכלל דאור אורתא הוא** — וטעמא דרבי יהודה מפרש לקמן בפירקין. **אסור בעשיית מלאכה** — במקום שנהגו בו לנהוג איסור, דאמרינן לקמן (נ,א): מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה — אין עושין. **משעת האור** — אבל קודם לכן, אפילו נהגו — בטלה דעתן. **מותר באכילת חמץ** — עד שש שעות, כדלקמן בפרקין (ד' יא,ב). **אורתא הוא** — משחשיכה ושקעה חמה של שלשה עשר. **נימא איהו לנפשיה** — היכן מצינו שהיום אסור והלילה מותר? **הכי קאמר ליה** — הך איסורא דרבנן היא, ולאו דאורייתא. ובשלמא לדידי, דאמינא משעת עמוד השחר — אשכחן בעלמא במידי דרבנן דהלילה מותר והיום אסור. **דפלגי ביה רבנן** — שנתנו חילוק בשיעורים, זה לאיסור וזה להיתר. **אמינא לך אנא דרבנן** — היכן הורגלו לעשות כן, דנימא דהכא נמי כך גזרו. **ואת אמרת לי** — ראיה במילי דאורייתא, שגזירת הכתוב כך היא, ואין זו מדת חכמים. **שעות דרבנן** — לבד איסור של תורה שהוא

1 הָא מִדְּקָאָמַר "וּבַלַּיְלָה יְהִי כַּגַּנָּב" - אַלְמָא אוֹר יְמָמָא
2 הוּא! הָתָם הָכִי קָאָמַר: אִי פְּשִׁיטָא לָךְ מִילְּתָא כְּגַבְרָא,
3 דְּאַנְפְּשׁוֹת קָאָתֵי - רוֹצֵחַ הוּא וְנִיתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ,
4 וְאִי מְסַפְּקָא לָךְ מִילְּתָא כְּלֵילְיָא - יְהִי בְּעֵינֶיךָ כַּגַּנָּב,
5 וְלֹא נִיתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ. מֵיתִיבִי: "יֶחְשְׁכוּ כוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ
6 יְקַו לְאוֹר וָאָיִן וְאַל יִרְאֶה בְּעַפְעַפֵּי שָׁחַר" מִדְּקָאָמַר
7 "יְקַו לְאוֹר וָאָיִן" - אַלְמָא אוֹר יְמָמָא הוּא! הָתָם מִילְּתָא
8 הוּא דְּקָא לָיֵיט לֵיהּ אִיּוֹב לְמַזְּלֵיהּ, אֲמַר: יְהֵא רַעֲוָא
9 דְּלִיצְפֵּיהּ הַדּ גַּבְרָא לִנְהוֹרָא וְלָא לִישְׁכַּחֵיהּ. מֵיתִיבִי:
10 "וָאוֹמַר אַךְ חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדִנִי" אַלְמָא
11 אוֹר יְמָמָא הוּא! הָתָם הָכִי קָאָמַר דָּוִד: אֲנִי אָמַרְתִּי
12 אַךְ חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְיוֹם,
13 עַכְשָׁיו - הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא דּוֹמֶה לַלַּיְלָה אוֹר בַּעֲדִנִי.
14 מֵיתִיבִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בּוֹדְקִין אוֹר (לְאַרְבָּעָה) עָשָׂר,
15 וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר שַׁחֲרִית, וּבְשִׁעַת הַבִּיעוּר. מִדְּקָאָמַר רַבִּי
16 יְהוּדָה: "בּוֹדְקִין אוֹר אַרְבָּעָה עָשָׂר וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר
17 שַׁחֲרִית" אַלְמָא אוֹר אוֹרְתָא הוּא! שְׁמַע מִינָּהּ. מֵיתִיבִי:
18 מֵאֵימָתַי אַרְבָּעָה עָשָׂר אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה? רַבִּי
19 אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִשְּׁעַת הָאוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:
20 מִשְּׁעַת הָנֵץ הַחַמָּה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב לְרַבִּי
21 יְהוּדָה: וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ יוֹם שֶׁמִּקְצָתוֹ אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית
22 מְלָאכָה וּמִקְצָתוֹ מוּתָּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה? אָמַר לֵיהּ:
23 הוּא עַצְמוֹ יוֹכִיחַ, שֶׁמִּקְצָתוֹ מוּתָּר בַּאֲכִילַת חָמֵץ וּמִקְצָתוֹ
24 אָסוּר בַּאֲכִילַת חָמֵץ. מִדְּקָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה מִשְּׁעַת הָנֵץ
25 הַחַמָּה, אַלְמָא: אוֹר דְּקָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב -
26 אוֹרְתָא הוּא! לָא, מַאי אוֹר - עַמּוּד הַשַּׁחַר. אִי הָכִי, דְּקָאָמַר לֵיהּ: הֵיכָן מָצִינוּ יוֹם שֶׁמִּקְצָתוֹ
27 מוּתָּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה וּמִקְצָתוֹ אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, נֵימָא אִיהוּ לְנַפְשֵׁיהּ, הָא אִיכָּא לַיְלָה
28 דְּקָא שָׁרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב! הָכִי קָאָמַר: בִּשְׁלָמָא לְדִידִי - אַשְׁכַּחְנָא דְּקָא פָּלְגִי רַבָּנַן בֵּין
29 יְמָמָא לְלֵילְיָא, דִּתְנַן גַּבֵּי תַּעֲנִית צִבּוּר: עַד מָתַי אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה - עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַׁّחַר. דִּבְרֵי
30 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד קְרוֹת הַגֶּבֶר. אֶלָּא לְדִידָךְ, הֵיכָא אַשְׁכַּחְנָא יְמָמָא
31 גּוּפֵיהּ דְּפַלְגִי בֵּיהּ רַבָּנַן? אָמַר לֵיהּ: הוּא עַצְמוֹ יוֹכִיחַ, שֶׁמִּקְצָתוֹ מוּתָּר בַּאֲכִילַת חָמֵץ וּמִקְצָתוֹ
32 אָסוּר בַּאֲכִילַת חָמֵץ. שַׁפִּיר קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר! הָכִי קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר:
33 אֲמִינָא לָךְ אֲנָא מִלָּאכָה דְּרַבָּנַן, וְאַתְּ אָמַרְתְּ לִי חָמֵץ דְּאוֹרַיְיתָא, דְּעַד הָכָא - אָסַר רַחֲמָנָא וְעַד
34 הָכָא - שָׁרֵא רַחֲמָנָא. וְאִידָךְ - שָׁעוֹת דְּרַבָּנַן. וְאִידָךְ - הַרְחָקָה הוּא דַּעֲבוּד רַבָּנַן לְדָאוֹרַיְיתָא.
35 מֵיתִיבִי: אֵין מַשִּׂיאִין מַשּׂוֹאוֹת אֶלָּא עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאֶה בִּזְמַנּוֹ לְקַדְּשׁוֹ, וְאִימָתַי מַשִּׂיאִין מַשּׂוֹאוֹת
36 - לְאוֹר עִבּוּרוֹ. אַלְמָא: אוֹר אוֹרְתָא הוּא! שְׁמַע מִינָּהּ. מֵיתִיבִי: הָיָה עוֹמֵד כָּל הַלַּיְלָה וּמַקְרִיב
37 עַל הַמִּזְבֵּחַ, לָאוֹרָה טָעוּן קִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, דִּבְרֵי רַבִּי! אוֹרָה שָׁאנֵי. מֵיתִיבִי מָר זוּטְרָא:

המפלת

משש שעות ולמעלה, בדלקמן (ד' יא,ב): הוסיפו חכמים שתי שעות, כדתנן: אוכלין כל ארבע, ותולין כל חמש, ושורפין בתחלת שש. הרי לך בשל דבריהם שתי שעות אסורות, והארבע ראשונות לא אסרו. **ואידך** — ההוא לא דמי להכא, דהרחקה עבוד רבנן לדאורייתא משום יום המעונן ובני אדם שאינן בקיאין בשעות ויטעו בין שש לשבע, אבל באיסור זה — כוליה דרבנן, אחר שגזרו איסור — כל היום גזרו. **אין משיאין משואות** — אבוקות בראשי הרים היו שלוחי בית דין עושין, להודיע שהיום קידשו בית דין את החדש. **אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו** — ביום שלשים, שנראה לקדש. דאילו כשהחדש מעובר ועושין ראש חדש ביום שלשים ואחד — אין מקדשין אותו, שכבר קדשוהו שמים. ואשמעינן האי תנא, דאחסר עבדינן משואות, ואמלא לא עבדינן משואות. וכשאין רואין משואות — יודעין שהחדש מעובר. **לאור עבורו** — ליל שעבר שלשים, להודיע שהיום נתקדש. (ליל) שלשים (ואחד) קרי (אור) עבורו — על שם שבו נעשה החדש מעובר כשאין קובעין בו את ראש חדש. **אלמא אור אורתא הוא** — דהא ביום אין משואות של אור נראין מרחוק. **עומד ומקריב כל הלילה לאורה טעון קידוש ידים ורגלים** — דקסבר רבי: לינה פוסלת בקידוש ידים ורגלים, וטעמא מפרש בזבחים. **אורה שאני** — היכא דתני אורה, לא פליג רב יהודה דהוא לשון יום.

המפלת